

VPLYV ČINITEĽOV BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA NA EFEKTÍVNOSŤ BEZPEČNOSTNÉHO MANAŽMENTU

Ladislav Hofreiter ^{*)}

ABSTRAKT

Bezpečnosť ľubovoľného subjektu ovplyvňujú činitele prostredia, ktoré môžeme klasifikovať ako podmieňujúce (determinujúce), ale i činitele dynamizujúce, vyvolávajúce náhle a neočakávané zmeny bezpečnostnej situácie.

V článku chceme poukázať na štruktúru a vplyv činiteľov bezpečnostného prostredia, charakterizovať kvalitatívne parametre bezpečnostnej situácie ako kvantifikátora bezpečnostného prostredia. Schopnosť predikcie vývoja situácie v prostredí je tak vlastne kritériom efektívnosti bezpečnostného manažmentu.

Kľúčové slová: Bezpečnosť, bezpečnostné prostredie, činitele bezpečnostného prostredia, bezpečnostná situácia

ABSTRACT

Security of any subject is under influence of its environment 's factors which can be classified as determining factors and dynamic factors (which tend to initiate sudden and unexpected changes of security situation).

The aim of this article is to present the structure and influence of particular factors of security environment and to characterize qualitative parameters of a security situation as a quantifier of security environment. The ability to predict evolution of security situation in an environment is thus the criterion of security management effectiveness.

Key words: Security, security environment, factors of the security environment, security situation,

1 ÚVOD

---

*) Ladislav Hofreiter, prof.nadzw. dr.hab. , Wydział Nauk o Bezpieczeństwie, Krakowska Akademia im. A. F. Modrzewskiego, ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1, Kraków, Polska; e-mail: ladislav.hofreiter@zoznam.sk

Bezpečnostný manažment sme charakterizovali ako špecifickú zmyslupnú činnosť, zameranú na odvrátenie alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík, resp. bezpečnostných ohrození rôznej povahy a príčiny voči životu a majetku občanov, obcí a spoločnosti [1].

Obsah bezpečnostného manažmentu je tvorený logickou postupnosťou krokov, vykonávaných na zabránenie vzniku, prejavov alebo minimalizáciu bezpečnostných rizík a ohrození, ktoré vyvolávajú viktimáciu občanov, ohrozujú majetok obcí i spoločnosti, alebo inak pôsobia proti záujmom občanov, sociálnych skupín a spoločnosti.

Aby mohla byť plnená táto funkcia bezpečnostného manažmentu, treba identifikovať tie činitele, ktoré spôsobujú, resp. vyvolávajú ohrozenie. Tieto činitele sa nachádzajú v prostredí, v ktorom existuje subjekt bezpečnosti.

2 BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE A JEHO ČINITELE

Prostredie (*Environment, Umwelt* - okolie, milieu, okolitý svet) je definované ako súbor javov a procesov, ktoré obklopujú človeka počas jeho života a ktoré majú pre človeka nejaký význam a hodnotu [2]. Predstavuje veľkú skupinu činiteľov, s ktorými je človek v interakcii a zároveň predstavuje súbor vplyvov týchto činiteľov na sociálny subjekt.

Vo všeobecnej rovine predstavuje prostredie súbor všetkých podmienok a vplyvov, v ktorom sa sociálny subjekt nachádza a ktoré sú schopné ovplyvňovať alebo meniť podmienky jeho existencie. Týmto termínom je označované aj blízke alebo vzdialené okolie, ktoré priamo alebo nepriamo vplyvajú na sociálny subjekt a jeho životné podmienky.

Prostredie samo o sebe nie je konštantnou veličinou, ale sa postupne mení a vyvíja [3]. Z hľadiska jeho vývoja prvotné bolo **prírodné prostredie** (nazývané tiež aj *fyzikálne prostredie*), ktoré nebolo vytvorené človekom, ani jeho vývoj človek neovplyvňoval. Toto prostredie bolo charakterizované najmä formou geografického usporiadania, ktoré vytvorila príroda. V priebehu vývoja si človek toto prostredie prispôboval a postupom času vytvoril tzv. *umelé prostredie*. Tak sa postupne prostredím pre život človeka stalo jeho životné prostredie, ktoré obsahuje ako pôvodné, tak aj človekom pozmenené prírodné prostredie a človekom vytvorené umelé – **sociálne i technogénne prostredie**, ktoré má rozhodujúci vplyv na vývoj sociálneho subjektu, na jeho existenciu i bezpečnosť.

Prostredie, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja sociálneho objektu, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou, sme nazvali **bezpečnostné prostredie** [1,4].

Pri koncipovaní komplexnej a systémovej charakteristiky bezpečnostného prostredia sme vychádzali z definície, v ktorej sa uvádza, že **bezpečnostné prostredie** je súhrnným a koncentrovaným prejavom **bezpečnostnej situácie** [5] v určitom priestore v určitom čase. **Štruktúru** takto vymedzeného bezpečnostného prostredia tvoria:

- sociálni aktéri (aktéri bezpečnostného prostredia), ktorí majú rôzne potreby, zámery, záujmy vzťahy a ktorí konajú podľa svojich záujmov a potrieb,
- ďalšie podmienky a činitele, ktoré priamo či nepriamo ovplyvňujú situáciu¹ v bezpečnostnom prostredí, teda i situáciu aktérov,

Bezpečnostné prostredie teda predstavuje *časť prírodného, sociálneho a technogénneho prostredia*, v ktorom vzniká v danom čase a priestore, v dôsledku interakcií aktérov a vplyvu činiteľov prostredia adekvátne **bezpečnostná situácia**.

3 BEZPEČNOSTNÁ SITUÁCIA, JEJ ZLOŽKY A DYNAMIKA

Bezpečnostná situácia vyjadruje kvalitu bezpečnostného prostredia a je výsledkom:

- interakcie relevantných bezpečnostných aktérov (jedincov, sociálnych skupín, bezpečnostných orgánov, inštitúcií, ap.) v danom bezpečnostnom priestore medzi sebou,
- vplyvu činiteľov bezpečnostného prostredia na sociálnych aktérov bezpečnostného prostredia.

V závislosti od charakteru interakcií bezpečnostných aktérov a vplyvu činiteľov bezpečnostného prostredia môžeme bezpečnostnú situáciu charakterizovať ako:

- stabilne pozitívnu,
- pozitívnu s tendenciou negatívneho vývoja,
- stabilne negatívnu,
- negatívnu s tendenciou pozitívneho vývoja.

Bezpečnostná situácia bude hodnotená ako **pozitívna**, ak vzťahy medzi aktérmi bezpečnostného prostredia nebudú konfrontačné, konfliktné, ich záujmy a aktivity nebudú protikladné, resp. jeden z aktérov nebude predstavovať pre iného aktéra hrozbu. Riziká vyplývajúce z prostredia sú kontrolované, tzn. že subjekty bezpečnosti majú dostatočný potenciál na včasnú elimináciu možných ohrození.

Negatívna tendencia vývoja bezpečnostnej situácie bude spôsobená zmenou kvality vzťahov aktérov, ich protikladnými záujmami a potrebami, ako aj postupnou stratou schopnosti subjektu bezpečnosti riadiť bezpečnostné riziká aktívne činiteľmi bezpečnostného prostredia (tzn. že dôjde k zvýšeniu ich zraniteľnosti voči existujúcim či predpokladaným ohrozeniam). Ak vývoj bude mať opačný charakter, potom budeme hovoriť o **pozitívnej** tendencii vývoja bezpečnostnej situácie.

O **stabilne negatívnej** situácii budeme hovoriť vtedy, ak vzťahy aktérov bezpečnostného prostredia sú dlhodobé konfrontačné bez perspektívy ich vyriešenia a ukončenia. Protikladnosť ich záujmov a potrieb je trvalým zdrojom konfliktov. V prostredí sa výrazne prejavujú negatívne činitele, spôsobujúce ohrozenie bezpečnosti subjektu. Subjekty bezpečnosti nemajú potrebný potenciál na riadenie bezpečnostných rizík.

¹ Pod pojmom situácia rozumieme časovo usporiadanú **štruktúru vzťahov, interakcií a väzieb** medzi subjektom a objektom, viazanej na určitý priestor, ktorého parametre spolu s charakterom činností naplňujúcich tieto vzťahy určujú špecifiku situácie. [6, s.639]

4 ČINITELE BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Rozoznávame dva základné **druhy činiteľov** bezpečnostného prostredia, spôsobilé vyvolať adekvátnu bezpečnostnú situáciu :

1. *Determinujúce, podmieňujúce činitele*, ktoré zásadne podmieňujú vývoj bezpečnostnej situácie v bezpečnostnom prostredí. Sú relatívne stále, s malou dynamikou vlastných zmien. Ich vplyv a pôsobenie je spravidla predvídateľné, rovnako sa dá predvídať aj ich vývoj. Medzi podmieňujúce činitele môžeme zaradiť činitele:

- politicko-právne,
- kultúrno-historické,
- ekonomicko-sociálne,
- geograficko-klimatické,
- demografické.

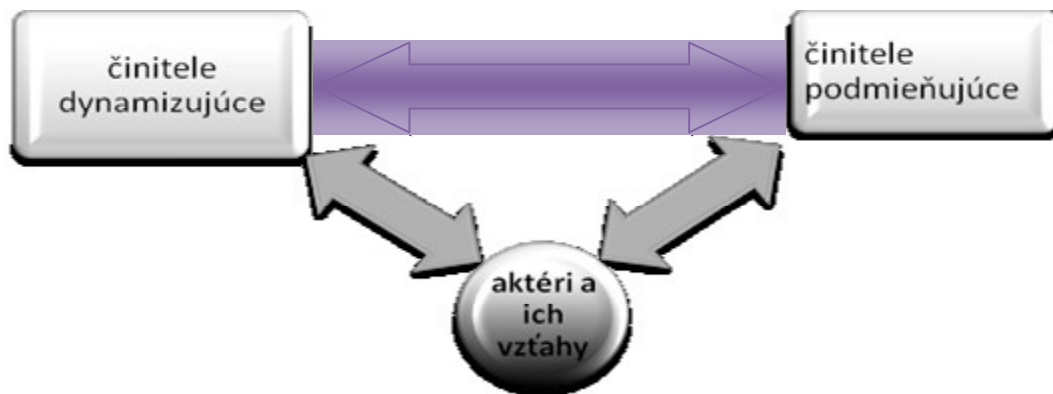
2. *Dynamizujúce činitele* bezpečnostného prostredia sú tie pôsobiace sily, ktoré vyvolávajú pohyb a zmeny v bezpečnostnom prostredí tým, že spôsobujú zmenu bezpečnostnej situácie. Výskyt a vplyv týchto činiteľov je menej predvídateľný, môžu sa prejaviť a pôsobiť s malou dobou výstrahy, neočakávane a prekvapivo. Vzhľadom na charakter podstaty môžeme ich rozdeliť na činitele:

- *sociálnej povahy* (napr. národnostné, náboženské, etnické konflikty, teroristické útoky, kriminálne skutky, výtržnosti a iné narušenie verejného poriadku),
- *prírodnej povahy* (zemetrasenia, povodne, zosuvy pôdy, lavíny, víchrice, búrky ap.)
- *technogénnej povahy* (havárie, výbuchy, požiare technických zariadení, úniky nebezpečných látok ap.)

Výsledok pôsobenia týchto činiteľov môže byť alebo **akceleračný**, ak spôsobia pozitívnu zmenu, resp. rozvojový impulz (napr. v dôsledku vyriešenia sociálnych konfliktov), alebo **retardačný**, ak pôsobia výrazne proti záujmom a potrebám subjektu, či zapríčinia dokonca jeho deštrukciu.

Je zrejmé, že existuje vzájomný kauzálny vzťah medzi podmieňujúcimi a dynamizujúcimi činiteľmi. Prejavy niektorých dynamizujúcich činiteľov môžu byť priamo vyvolané charakterom podmieňujúcich činiteľov, na druhej strane prejavy dynamizujúcich činiteľov môžu vyvolať zmeny v charaktere podmieňujúcich činiteľov. Tak napr. kultúrno-historické činitele môžu vyvolať niektoré druhy sociálnych konfliktov, vyriešenie týchto konfliktov sa môže odraziť v zmene politicko-právnych činiteľov. Právna anómia môže vytvoriť podmienky pre niektoré druhy kriminality a potreba riešenia tohto problému môže zase vyvolať zmeny v právnom zaistení ochrany záujmov občanov a spoločnosti.

Vzájomný vzťah medzi aktérmi a činiteľmi bezpečnostného prostredia je znázornený na obrázku 1.

Obrázok 1 Vzťah medzi činiteľmi bezpečnostného prostredia. Zdroj: vlastné spracovanie

5 IMPLIKÁCIE PRE BEZPEČNOSTNÝ MANAŽMENT

Ako už bolo spomenuté v úvode, cieľom bezpečnostného manažmentu je minimalizovať, resp. eliminovať riziká spojené s bezpečnosťou občanov a ochranou ich zdravia, životov a majetku. Vzhľadom na subjekt bezpečnosti, ktorým je spravidla fyzická alebo právnická osoba, bude relevantný aj priestorový rozmer bezpečnostného prostredia. Pôjde teda väčšinou o miestne, lokálne bezpečnostné prostredie. Pre jeho charakteristiku platia rovnaké východiská, ako sme uplatnili pri všeobecnej definícii bezpečnostného prostredia. Subjekt bezpečnosti sa vždy nachádza v prostredí, ktoré má svoju prírodnú, sociálnu i technogénnu zložku. Rovnako aj môžeme akceptovať aj štruktúru činiteľov, ktoré majú vplyv na vznik relevantnej bezpečnostnej situácie v danom prostredí.

Prax bezpečnostného manažmentu je ovplyvňovaná existujúcimi *podmieňujúcimi činiteľmi*. Pri analýze bezpečnostného prostredia akceptujeme tie limity, ktoré vyplývajú z týchto činiteľov. Ak niektorý zo spomínaných činiteľov môže pôsobiť napr. ako kriminogénny faktor, môžeme ho eliminovať realizáciou sociálnej preventívnej stratégie alebo inými preventívnymi opatreniami (napr. politickými, právnymi, organizačnými ap.).

Z hľadiska pôsobenia bezpečnostného manažmentu je oveľa ťažšie eliminovať *vplyv dynamizujúcich činiteľov*, ktoré môžu pôsobiť náhle, neočakávane, spontánne. V takýchto prípadoch je predpokladom efektívnosti dôkladná a komplexná analýza bezpečnostného prostredia, identifikácia všetkých relevantných dynamizujúcich činiteľov a na základe ich charakteristík a možných vplyvov prognózovať vývoj bezpečnostnej situácie. Variantné spracovanie možných bezpečnostných situácií umožní potom naprojektovať takú štruktúru bezpečnostného systému a taký systém preventívnych opatrení, ktoré umožnia pružne reagovať na vzniknuté situácie. Platí to nielen pre negatívne prejavy činiteľov sociálnej povahy, ale aj prírodnej či technogénnej povahy.

Pôjde teda o to, aby sme boli schopní predvídať:

- čo sa môže stať, aká bezpečnostná situácia môže vzniknúť,

- *prečo sa to môže stať*, čo alebo kto môže byť príčinou zmeny bezpečnostnej situácie,
- *čo je treba urobiť, aby sa to nestalo*, aby nedošlo k negatívnemu vývoju bezpečnostnej situácie,
- *čo treba urobiť, ak sa to už stalo*, ako reagovať na vzniknutú nebezpečnú situáciu.

Hľadanie odpovedí na tieto otázky je tak hlavným obsahom činnosti bezpečnostného manažmentu, napĺňaním jeho preventívnej funkcie vzhľadom na dané bezpečnostné prostredie, záujmy a potreby subjektu bezpečnosti.

LITERATÚRA

- [1] HOFREITER, L.: Bezpečnostný manažment. FŠI ŽU. Žilina: Vydavateľstvo ŽU 2002.
- [2] GEIST, B.: Sociologický slovník. Victoria Publishing, Praha, 1992.
- [3] HAMAJ, P., MARTINSKÁ, M., MATIS, J.: Vybrané problémy zo všeobecnej sociológie. AOS L. Mikuláš, 2005.
- [4] HOFREITER, L.: Securitológia. AOS L. Mikuláš, 2006.
- [5] ŠKVRNDA, F. : Vplyv medzinárodnej bezpečnosti na začiatku 21.storočia na pôsobenie ozbrojených síl a ich profesionalizáciu. In: Čukan, K., Polonský, D., Škvrnda, F. : Sociologické pohľady na úplnú profesionalizáciu ozbrojených síl. Bratislava, MO SR, 2005.
- [6] Kol.: Malá československá encyklopedie. Časť V. Academia, ČSAV, Praha, 1987.

Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0619/08 : Východiská pre tvorbu priamych situačných preventívnych stratégií na miestnej a regionálnej úrovni

Článok recenzoval:
prof. Ing. Josef Reitšpís, PhD.